

УДК 82–312.1

Філатова О.С.,
кандидат філологічних наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КИЇВСЬКИЙ “МІСЬКИЙ ТЕКСТ” 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: “АНАТОМІЯ”, “ФІЗІОЛОГІЯ”, “ПСИХОЛОГІЯ”

*О века и века над ним – городом буйным!
Старая вера прошла, новая вера куется.*
Э. Верхарн

В українській літературі до початку ХХ століття традиції відтворювати місто як культурну метафору та психологічний тип не було сформовано. По-перше, як відомо, у національному континуумі соціокультурний процес урбанізації розпочався лише наприкінці ХІХ століття й особливо активно – у період форсованої “соціалістичної індустріалізації” 20–30-х років ХХ століття. По-друге, давався взнаки специфічний феномен, квінтесенція якого, кажучи словами С. Павличко, полягає в тому, що “мовно й соціально місто завжди було ворожим українцю” [15, 207]. Відтак, звернення літератури з “її закомплексованістю на народі, природній сільській людині” до проблеми урбанізації відбувалося “повільно й невпевнено” [15, 206], перші зразки структурно-образної парадигми міста знайшли художню реалізацію спочатку у прозі В. Винниченка, а згодом – М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного, В. Петрова-Домонтовича та ін. “Міським текстом” у символічній репрезентації українського письменства 20-х років постає в основному київський, рідше – харківський художній текст, які, в свою чергу, не лише ініціювали процес формування локального тексту вітчизняної культури, але й поставали своєю рідною творчою матрицею нових репрезентацій.

Згідно з відомою думкою літературознавця В. Топорова, “міський текст” – це те, що “місто говорить саме про себе – неофіційно, неголосно, не заради якихось амбіцій, а просто внаслідок того, що місто й люди міста вважали природним виразити в слові свої думки й почуття, свою пам’ять і бажання, свої потреби і свої оцінки. Ці тексти складають особливий пласт. <...> Термін життя цих текстів короткий, і час поглинає їх – відразу ж, якщо висловлене не було почуте й не запам’яталося. <...> Лише деякі з цих текстів можуть розраховувати на роки, десятиліття або навіть сторіччя існування. <...> Проте швидкоплинність життя подібних текстів у значній мірі врівноважується тим, що час не тільки стирає тексти, але і створює, й репродукує нові, які так чи інакше відновлюють враховані зразки, або ж, якщо ці тексти, хоч би й не цілком адекватно, встигають бути схоплені на льоту літературою” [16, 368]. Наразі цілком зрозумілими в означеному контексті є наміри й конкретні спроби сучасних вітчизняних дослідників осмислити місто як категорію національної культури, знакового репрезентанта фундаментальних трансформацій українського соціокультурного простору в епоху революційних переворотів і катаклізмів початку ХХ століття.

Варто зазначити, що “шляхи вивчення міста як соціального організму”, проблеми “міста як виразника культури”, діахронія продукування петербурзьких образів і мотивів в російській літературі XIX–XX століття вперше були окреслені в 20-ті роки російським істориком і краєзнавцем М. Анциферовим [3; 4; 5]. Через шість десятиліть представниками тартусько-московської семіотичної школи В. Топоровим, Ю. Лотманом, Б.А. Успенським та ін. за об'єкт аналізу “міського тексту” обиралась вже не географія чи міська архітектура, а художня література про місто, зокрема найбільш значні для семіотики міста категорії: текст, символ і міф. Артикулюючи у своїй теорії місто в якості “генератора культури”, що “є казаном текстів і кодів, по-різному налаштованих і гетерогенних (гетерогенність учений розуміє як обов'язкове шифрування тексту кількома кодами – О. Ф.), які належать різним мовам і різним рівням”, “механізму, що протистоїть часу” [11, 325], Ю. Лотман констатує базові критерії для осмислення міста як семіотичної системи з позицій 1) місто-ім'я, 2) місто-простір, 3) місто-час [12]. У свою чергу, В. Топоров доводив, що “міським текстом” можна вважати всю інформацію, кореспондовану топографічними, кліматичними, пейзажно-ландшафтними, етнографічно-побутовими та матеріально-культурними елементами. На думку дослідника, місто “може бути зрозумілим, як гетерогенний текст, якому приписується якийсь певний сенс і на основі якого може бути реконструйована система знаків, реалізована в тексті” [17, 227]. У цілому, постульовані в працях Ю. Лотмана, В. Топорова та інших представників тартусько-московської школи концепції, які імпліцитно формували семіотичну модель культури міста, відіграли “важливе інспіруюче значення – як історико-літературне, так і теоретико-методологічне – для літературознавства й культурології в цілому” [6, 173]. В українській науці про літературу означений художній феномен розглядається в основному в контексті аналізу історико-літературної проблематики окремого періоду / етапу творчості/тенденцій розвитку літератури тощо [2; 13; 15; 18].

Метою нашої розвідки є дослідження київського “міського тексту”, сформованого в українській літературі 20-х років XX століття (дефініцію “текст” уживаємо згідно зі структурно-семіотичною інтерпретацією як самодостатню, синхронно організовану систему, якій притаманні внутрішня єдність і семантична цілісність [11, 22] – О. Ф.). Матеріалом аналізу обираємо романи М. Могилянського “Честь” і В. Петрова-Домонтовича “Доктор Серафікус”, написані майже одночасно – у 1928–1929 роках (за словами самого автора до мюнхенівського, по суті, першого книжкового видання “Доктора Серафікуса” (1947), роман “написаний був в рр. 1928–29 і мав з'явитися у видавництві “Сяйво” (П. Коменданта), але не з'явився, бо видавництво “Сяйво” як приватне було закрите” [8, 516] – О. Ф.). Спираючись на досвід вивчення структури й семантики міста, узагальнений у працях М. Анциферова, В. Топорова, Ю. Лотмана, враховуючи корективи, внесені сучасними вітчизняними літературознавцями, пропонуємо вивчення київського “міського тексту” за найбільш раціональними, як нам видається, інтерпретаційними “підходами” [4]: 1) “анатомії” (топографічний), 2) “фізіології” (функціональний), 3) “психології” (“душа міста”).

Передусім слід наголосити, що актуалізоване М. Анциферовим дослідження “топографічної анатомії” міста (за аналогією до “живого організму” [4, 20–21]) знаходить художню реалізацію і в романі “Доктор Серафікус” В. Петрова-Домонтовича, і в романі “Честь” М. Могілянського. Обидва твори репрезентують художні картини пореволюційного Києва, топографічна конкретика, точність відтворення географічних реалій передають не лише відоме зображення/вигляд, але й дух “колишньої матері городів руських” [14, 126]. Важливо також, що київські топоси простору: географічне положення, “ядро” міста, “головні артерії”, архітектурний ансамбль тощо – відіграють у романах В. Петрова-Домонтовича та М. Могілянського суттєве концептуальне значення.

Спробуємо окреслити деякі особливості індивідуально-авторської експлікації “анатомії”, “фізіології” та “психології” міста, зупиняючись лише на кількох, найбільш яскравих прикладах, що демонструють його “фізичну природу” в обох творах. Насамперед варто зазначити: Київ бачиться очима як автора роману і/чи всезнаючого розповідача, так і його героїв таким, яким він був у другій половині двадцятих років ХХ століття, а саме в ті часи, коли “після хаосу й безладдя світової й громадянської воєн життя, здавалось, увійшло нарешті в стаłe річище. Бурхливі хвилі життєвого моря втихомирились, і поверхня простягалась рівна, блискуча, осяяна лагідною тишею сонячних променів НЕПу. У цій усталеній налагодженості життя гіпертрофія дрібниць, репутацій, постатей, невинуватих претенсій, необґрунтованих ілюзій сприймалась як суттєва конечність, як логічний висновок з наявного становища речей” [8, 447]. Цікаво, що максимально деталізована топографія Києва виявлена в романах, якщо можна так сказати, в дещо “хаотичному” вигляді: вмотивованої розгорнутої загальної характеристики міста немає, але маркери київського простору або “семіотично” позначені “хронотопічні локуси” [19, 600] “розсипані” у всьому творі. Можемо говорити, що такі локуси експліцитно виявлені в місті М. Могілянського й особливо щедро – В. Петрова-Домонтовича (хоча автори більше вдаються до називання топосів, ніж до їхнього відображення): це й Михайлівський монастир [14, 128], пам’ятник Богдану Хмельницькому [14, 145], “будинок з химерами Notre-Dame” [8, 414], Київський Св. Володимира університет [8, 449], “цирк на Миколаївській” [8, 419], залізничний вокзал [14, 129], Володимирська гірка [14, 127], вишгородські висоти й кручі “повноводого, широкого” Дніпра [14, 146], алеї “Купецького саду” [8, 419] тощо.

У романі “Честь” М. Могілянського “ядром” міського простору, в якому перманентно фокусуються важливі екзистенціальні ситуації в житті головного героя, професора-хірурга Дмитра Каліна, стає київська міська клініка; символічними “артеріями”, що “з’єднують” сюжетні події, – Хрещатик, Володимирська гірка, Софіївська площа (перейменована в Героїв Перекопу), вулиці Пролетарська (колишня Кузнечна), Фундукліївська, Прорізна, Велика Підвальна, Микільська слобідка тощо. У романі “Доктор Серафікус” автор ініціює іншу – досить оригінальну – систему репрезентації топографії Києва: маркери топосів колишнього/старого міста як символи минулого життя репродуковані найчастіше

ностальгічними спогадами, мріями/ілюзіями головного героя роману професора Київського ІНО Василя Хрисанфовича Комахи, його друга Корвина, Вер Ельснер, Таїсії Павлівни: “Пригадую! Пригадую! Дикий завулок, вікно, що з нього було видно Глибочицю й Поділ <...>” [8, 388]; “паломницька мандрівка до барокових пам'яток Києва XVII–XVIII віків. <...> прогулянки з Печерського через Поділ до Кирилівської церкви” [8, 417]; “найкращі тістечка купували у Фрудзиновського на вулиці Карла Маркса, колишній Миколаївській, каву пили в кафе “На хвилинку” у Валентина на Прорізній, шинку, балик і мариновані грибки купували у Федорова на Прорізній” [8, 448]. Як бачимо, в інтерпретації В. Петрова-Домонтовича місто не просто активне середовище, де перехрещуються колізії сюжету роману, але й особистий топос героїв, що репродукує приховані в підсвідомості почуття. У сучасному / новому місті, зрозуміло, вже “стартував” процес формування соціалістичної “ідентичності”, відтак життєвий континуум героїв роману вкладається (за винятком хіба що окремих випадків) у струнку просторову конструкцію вулиць Червоних Зір, Карла Маркса, Жовтневого Повстання, площі Артема, завулку Марата.

Як нам видається, В. Петров-Домонтович і М. Могилянський свідомо акцентують (хоча й у завуальованій формі) на процесах ідеологічного маркування Києва/“духозбудника відродженої нації” [14, 126]: конкретних спробах влади (пере)писати місто як соціальний текст завдяки конструюванню специфічних топосів радянської системи (зміни назв вулиць, спорудження/руйнування пам'ятників, утворення нових інституцій і т.п.). Не варто забувати, що відверто вести розмову про проблеми чи перспективи людини-міста-нації в умовах пролетарського “дискурсу”, політичного тиску, страху ідеологічної обструкції письменники остерігалися. Відтак змушені були вдаватися до літературного маскування, шифрування змісту (коли “за основним текстом заховував підтекст, який не збігався з офіційно декларованими намірами автора” [15, 174]), недомовок, натяків, алюзій тощо. Приміром, М. Могилянський замасковує “небезпечну” проблему ідеологічного маркування міста, делегуючи свою, вкрай небезпечну в тих умовах, позицію (ймовірно, випереджаючи можливі інсинуації) німецькому професорові: “Ми ніколи свідомо не руйнуємо того, що не ми поставили. <...> *Треба зберігати навіть сумні свідчення минулого, а головне, не дозволяти собі розбещеного руйнування всього, що нам не подобається. <...> Ми зберігаємо навіть те, чого не любимо й не поважаємо, що навіть ненавидимо, бо не хочемо запровадити перманентної руїни*” [14, 128] (курсив наш – О. Ф.).

Топографічною проекцією “радянського міста” в романах М. Могилянського й В. Петрова-Домонтовича, з одного боку (як ознака динамічного, цивілізаційного розвитку, стабільності, соціального прогресу), є нові державні й культурні інституції (агітпроп, інститут народної освіти, Будинок учених, місцевком), кінотеатри, книжкові магазини, численні кафе та кав'ярні, “дорогі ресторації” [14, 94], “нові будинки, в конструктивному стилі, кубик покладений на кубик, змінений модерн початку ХХ століття” [8, 458] тощо. З іншого боку, імітацією стабільності, свого роду емблемами провінційного простору постають художні картини, репродуковані

письменниками в романному полотні: як і раніше, в місті “надривно дуділи в дудки комборбезні карасинщики, трамваї дзвеніли і гуркотіли вози, завантажені вугіллям, здригалися на бруку вулиці” [8, 364], крамниці “пахли огірками, милом, гасом, курявою борошна, оселедцями, старим лежалим салом” [8, 473], бакалійні крамнички виставляли “трухлявий мотлох, <...> крам, притрушений курявою, й давні плакати, засиджені мухами торішнього літа” [8, 473], ресторани “трималися” тільки з рулетки та інших азартних ігор [14, 104]. Як бачимо, цілком очевидна безодня між культурно-історичною розкішшю Києва й конкретними реаліями міста 20-х років, позначеними мінімізацією уваги на людину, її життєдіяльність (чого варті лише “винахід” житлової політики радянської влади, комунальні помешкання, що забезпечували житлом “нових” городян, на які особливо акцентує автор “Доктора Серафікуса” [8, 389–390] – О.Ф.), соціальну інфраструктуру та організацію соціокультурного простору.

Не менш важливою категорією, порівняно з “анатомією”, в моделі аналізу метафізики міста є “фізіологія” або “характеристика природи міста як соціального організму” [5, 22]. М. Анциферов означеній категорії надає статусу терміна (“місто, яке пульсує всіма своїми органами через діяльність суспільства, є об’єктом фізіології міста” [5, 22]), визначає ряд важливих функцій, серед яких виокремлює домінанту, символічно потрактовану “місцем спілкування”. Передусім слід наголосити, що в обох творах автори не вдаються до репрезентації стрункої логічної конструкції міста як складної соціальної системи, в основному фокусують увагу на представниках наукової та творчої інтелігенції: професура медичного інституту, хірург Дмитро Калін, поет Нильський, літературний критик у романі “Честь”; “професор 2-ого розряду в Київському ІНО” [8, 104] Василь Хрисанфович Комаха, художник-конструктивіст Корвин, авангардна акторка Вер Ельснер у романі “Доктор Серафікус”. Проте, припускаємо, що з метою артикуляції, в першу чергу, сутності трансформаційних явищ і процесів, які відбулися не лише в душі людини “кризової доби”, а ширше – в українському соціокультурному вимірі, автор “Честі” конструює київський міський простір як “місце спілкування” різних соціальних груп, зокрема “кооперативного міщанства”, службовців, азартних гравців рулетки/“коника”, напівлегальних проститутток тощо. Окрім того, якщо не заглиблюючись в причини, а сконцентруватися на факті, то можна сказати, що в художній інтерпретації М. Могиланського опозиція двох типів простору: старе / нове, минуле / теперішнє, віртуальне / реальне, хаос / порядок – обумовлює й опозицію людей, які мешкають у цих місцях.

У смисловому фокусі роману В. Петрова-Домонтовича – проблема онтології/органіки міста, формування міського способу життя з конкретними долями, справами і клопатами, побутом жителів (як реальних осіб, так і персонажів з невідомими іменами, проте зі знайомими/незнайомими характеристиками [8, 448] – О.Ф.). Автор-творець художньо-словесних цінностей свідомо вдається до аналітики, досліджуючи “специфіку” українського варіанту урбанізації та містечкову психологію сучасних городян, які “в переважній, якщо не цілковитій більшості майже всі <...> прийшли в місто з села. Осівши в місті, вони так або інакше урбанізувались. Але і в місті побут старосвітських батюшок і матушок вони вважали

за остаточно довершену форму ідеального життя, урбанізацію цього побуту вони розцінювали як правдиве призначення часу. Ніхто з них не дивився далі паркана у дворі свого будинку, розташованого в одному з затишних закутків ярів Гоголівської або Турґенєвської вулиць. Вони працювали, жили, купували килими, меблі, валюту, будинки, пишались один перед одним <...>” [8, 447–448]. Якщо йти за логікою автора роману, то стає цілком зрозуміло, що форсована урбанізація за рахунок міграції сільського населення ініціювала процес анігіляції сталості буття, втрати ґрунту як “кодового знаку духовності людини” [20, 333]. У результаті “нищення мікрокосму людини, її природних зв'язків, – як доводить І. Грабовська, – поступово відбувалася масова маргіналізація населення. <...> Менталітет народу зазнав різких негативних впливів, що призвело в тому числі й до формування нових, здебільшого песимістичних психоповедінкових настанов” [7, 65] (парадоксально, але соціологія ХХІ століття підтверджує, що в сучасному типовому місті й до сьогодні мешкають люди, які “відійшли” від традиційної культури села, але не засвоїли сучасної культури міста – О. Ф.).

Осмислюючи місто як соціальний організм, М. Анциферов виокремлює серед трьох його елементів найбільш складний і неконкретний – “психологію” або “душу” [4, 24], але не в значенні містичної реальності, а як історично виявленої єдності всіх факторів життя міста. Йдеться, власне кажучи, про розуміння / усвідомлення “душі міста” через вивчення його зовнішнього образу, репрезентованого в динаміці взаємодії “природних сил, господарських форм, соціальних відношень” [4, 25], у своєрідності духовного буття, моделі поведінки та ціннісних орієнтаціях його мешканців. Адже “рухомі елементи в місті, й особливо люди та їхня діяльність, настільки ж суттєві, як його нерухомі матеріальні частини, – завважував американський урбанолог, дослідник “образу міста” К. Лінч і доводив: “Ми не тільки глядачі цього спектаклю, ми самі – його учасники” [10, 217].

Розвиваючи думку авторитетної дослідниці “дискурсу модернізму в українській літературі” С. Павличко про те, що інтелектуальних “романістів цікавлять не так політика, час, країна з її конкретним історичним існуванням, як людина з її універсальними проблемами” [15, 215], додамо: поза всяким сумнівом, В. Петрова-Домонтовича й М. Могилянського цікавить людина зі специфічно київського “міського натовпу”. Осмислений письменниками Київ 20-х років – явище амбівалентного характеру: з одного боку, це типове урбаністичне середовище з особливою організацією структурних компонентів, з іншого – складний соціокультурний організм, активний продуцент специфічної системи відношень у локалізованому конкретному просторі міста-як-провінції. Поза всяким сумнівом: місто в обох романах визначається авторами домінантою динаміки процесу цивілізації, позаяк “гарантує” його героям 1) високий рівень диференціації діяльності / творчого самоздійснення (в “Докторі Серафікусі” – інтелектуальна діяльність Комахи-Серафікуса, творча діяльність Вер і Корвина, службова діяльність Таїсії Павлівни; в “Честі” – наукова діяльність хірурга Дмитра Каліна, творча діяльність поета Нильського, діяльність кооперативного службовця Трохима Падалки тощо); 2) певну

варіативність і альтернативність свідомості й поведінки (зрозуміло, в межах дозволеного радянською системою); 3) особливо культивовану в 20-ті роки соціокультурну гетерогенність, яка часто набувала гіпертрофованих форм (“історії” “модерної жінки” [1, 163] Вер Ельснер, письменниці / художниці / артистки Ірми Ляліної), зрештою, 4) інформаційну насиченість і функціональність міського середовища. У той же час очевидним є психологічний дискомфорт, детермінований “вуличною штовханиною, швидким темпом і різноманіттям господарського, професійного та громадського життя” [9, 316], про який “сигналізують” експліцитно виявлені почуття / бажання героїв В. Петрова-Домонтовича й М. Могилянського. Показово, що підвищена нервовість життя, швидка, перманентна зміна зовнішніх і внутрішніх вражень ініціюють доктора Серафікуса повернутися (як вихід, принаймні, тимчасовий) до “тиші, спокою, дерев, садків, квітів, річки” [8, 438], тобто природного й найбільш комфортного для душі людини середовища.

Проте, попри позірну динамічність життя великого міста: “метушню людського мурашника, вуличний шум, стукіт коліс трамваїв, лемент людських голосів”, “натовпи гуляючих і заклопотаних” [14, 93] і т.п., – поінформований і компетентний розповідач роману “Честь” іронічно завважує, що в свідомості тих, хто мав змогу виїхати зі “старого Києва” (припускаємо, до Європи, приміром, як професор Калін – до Берліна), “колишня матір городів руських” асоціюється з провінцією [14, 128], специфічною характеристикою якої (серед багатьох інших) є відсутність “жодного архітектурного стилю й пейзажу, навіть архітектурні безглуздя в неї безстильові [14, 127]. Аналогічна позиція артикулюється розповідачем-аналітиком у романі “Доктор Серафікус” (щоправда, мова йшла про Київ 18-го року), для якого перебування “двору, сенату, міністрів, титулів й орденів відновлювали ілюзії реставрованого Петербургу на берегах Дніпра” [8, 419] та символічно визначали столичний статус Києва. Іманентним феноменом як атрибутом Києва, що надає місту “неповторного й індивідуального” колориту, автор і чи розповідач в обох романах постулюють його “благословенну природу”, якої “не зіпсувати й архітектурним безглуздям, архітектурною безстильовістю” [14, 127].

Звертає на себе увагу акцентування на сутнісних характеристиках міського способу життя, які радикально впливають на внутрішній стан людини. Герої В. Петрова-Домонтовича і М. Могилянського намагаються відверто “дистанціюватися” від соціуму, хоча, навіть перебуваючи “серед людей”, залишаються самотніми, внутрішньо ізольованими й відстороненими від світу. Простуючи “своїм шляхом серед людської пустелі – завжди на людях і завжди один, *самітний без відчуття тягара самотності*” [14, 112], не визнаючи компромісів, хірург Дмитро Калін, “*добре знайомий широкому загалу незнайомиць*”, знаходиться в перманентному стані екзистенціальної самотності, яка продукує відчуження героя, відчуття “повної байдужості”, “*порожності серед повноти*” та “*їдкою нуду*”, врешті – передчуття власної конечності. Символічно перевтілюється в “комаху” доктор Серафікус В. Домонтовича, остаточно розриваючи моральні, соціальні, зрештою, біологічні зв'язки зі світом людей, адже “*побувавши серед людей, повертається додому менше*

людиною” [8, 84]. Перефразовуючи дослідника “духовного життя великого міста” Г. Зіммеля, можемо сказати, що найглибші проблеми життя інтелектуалів Василя Комахи й Дмитра Каліна з'явилися через претензії “на збереження автономії й індивідуальності власного існування перед обличчям соціальних сил, історичної спадщини, – зовнішньої культури і технології життя”, через збурювання суб'єктів проти їхнього нівелювання і поглинання суспільно-технічними механізмами [9, 315].

Загалом, підсумовуючи, можемо констатувати, що в основі декларативного розмежування київського міського простору і в романі В. Петрова-Домонтовича “Доктор Серафікус”, і М. Могилянського “Честь” – бінарні опозиції старе / нове, минуле / теперішнє, віртуальне / реальне, хаос / порядок, які, в свою чергу, посилюють афектацію перебування людини кризової доби в “новій дійсності”, генерують метаморфози її внутрішньої екзистенції, зрештою, призводять до метафізичного спустошення (результатом якого в життєвій колізії головного героя роману “Честь” стає самогубство, а в головного героя “Доктора Серафікуса” – нівеляція особистості, життя-як-ілюзія – О. Ф.).

Література

1. Агеева Віра. Поетика Парадокса : інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича / В. Агеева. – К. : Факт, 2006. – 432 с.
2. Агеева В. П. Місто як об'єкт бажання / В. Агеева // Агеева В. Жіночий простір : феміністичний дискурс українського модернізму. – К. : Факт, 2003. – С. 93–100.
3. Анциферов Н. П. Быль и миф Петербурга / Н. П. Анциферов. – Пг. : Из-во “Брокгауз-Ефрон”, 1924. – 85 с.
4. Анциферов Н. П. Пути изучения города как социальная проблема (Опыт комплексного подхода) / Н. П. Анциферов. – Л. : Сеятель, 1925. – 148 с.
5. Анциферов Н. Город как выразитель сменяющихся культур : картины и характеристики / Н. Анциферов, Т. Анциферова. – Л. : Из-во “Брокгауз-Ефрон”, 1926. – 224 с.
6. Барабаш Ю. Я. Гоголь : подтексты “Петербургского текста (-их, -ов)” : (“Невский проспект” и “Портрет”) / Ю. Барабаш // Литература, культура и фольклор славянских народов : XIII Международный съезд славистов. Люблина, август, 2003 г. – М. : ИМЛИ РАН, 2002. – С. 173–184.
7. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру / І. Грабовська // Сучасність. – 1998. – № 5. – С. 58–70.
8. Домонтович В. Доктор Серафікус / В. Домонтович // Домонтович В. Проза : у 3-х т. / [ред. і супров. ст. Ю. Шевельова]. – Сучасність, 1988. – Т. 1. – С. 361–509.
9. Зіммель Г. Великі міста і духовне життя / Г. Зіммель // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2003. – № 29 : Геній місця. Leopoldis. Львів. Lemberg. Lwow. – С. 315–325.
10. Линч К. Образ города ; пер. с англ. В. Л. Глазычева / сост. А. В. Иконников ; под ред. А. В. Иконникова / К. Линч. – М. : Стройиздат, 1982. – 328 с.
11. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров : статьи, исследования, заметки (1968–1992) / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство. – СПб, 2000. – 704 с.
12. Лотман Ю. М. Символика Петербурга и проблемы семиотики города / Ю. М. Лотман // Семиотика города и городской культуры : Петербург / Труды по знаковым системам. – Тарту, 1984. – Вып. XVIII. – С. 30–45.
13. Мельник В. О. Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст / В. О. Мельник. – К., 1994. – 319 с.
14. Могилянський М. Честь / М. Могилянський // Вітчизна. – 1990. – № 1. – С. 92–147.

15. Павличко Соломія. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / С. Павличко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
16. Топоров В. Н. Миф, ритуал, символ, образ : исследования в области мифопоэтического : избранное / В. Н. Топоров. – М. : Изд. группа "Прогресс" – "Культура", 1995. – 624 с.
17. Топоров В. Н. Петербург и "Петербургский текст русской литературы" / В. Н. Топоров // Семиотика города и городской культуры : Петербург / Труды по знаковым системам. – Тарту, 1984. – Вып. XVIII. – С. 3–29.
18. Фоменко В. Г. Українська урбаністична проза ХХ століття : еволюція, проблематика, поетика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 ; НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка / В. Г. Фоменко. – К., 2008. – 40 с.
19. Цивьян Т. В. "Рассказали страшное, дали точный адрес ..." (к мифологической топографии Москвы) / Т. В. Цивьян // Лотмановский сборник. – М. : РГГУ; ИЦ-Гарант, 1997. – Т. 2. – С. 599–614.
20. Шумило Н. Під знаком національної самобутності (Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – поч. ХХ ст.) / Н. Шумило. – К. : Задруга, 2003. – 354 с.

Анотація

У статті здійснено аналіз київського "міського тексту", репродукованого в романах В. Петрова-Домонтовича "Доктор Серафікус" і М. Могилянського "Честь". Спираючись на досвід вивчення структури й семантики міста, узагальнений у працях М. Анциферова, В. Топорова, Ю. Лотмана, враховуючи корективи, внесені сучасними вітчизняними літературознавцями, пропонуємо вивчення київського "міського тексту" за найбільш раціональними "підходами": "анатомії" (топографічний), "фізіології" (функціональний), "психології" ("душа міста").

Ключові слова: "міський текст", "хронотопічний" локус", художній простір, ідеологічне маркування, місто-як-провінція.

Аннотация

В статье анализируется киевский "городской текст", репродуцированный в романах В. Петрова-Домонтовича "Доктор Серафимус" и М. Могилянского "Честь". Опираясь на опыт изучения структуры и семантики города, обобщенный в трудах М. Анциферова, В. Топорова, Ю. Лотмана, учитывая коррективы, внесенные современными отечественными литературоведами, предлагаем изучение киевского "городского пространства" по наиболее рациональным "подходам": "анатомии" (топографический), "физиологии" (функциональный), "психологии" ("душа города").

Ключевые слова: "городской текст", "хронотопический" локус", художественное пространство, идеологическое маркирование, город-как-провинция.

Summary

The article is devoted to analyses the kiyiv "city text" which was revieled in ukrainian literature of 20th of the XX century especially in the novels by V. Petrov-Demontovich "Doctor Seraphicus" and M. Mogilyanskiy "Honestness". Basing on the experience in studying of the structure and semantics of the city are summerised in works of M. Antsiferova, V. Toporova, Y. Lotmana, taking in to consideretion the correction made by current native scientists in literature. We offer the studing kiyev "city text" acoording to "approaches": "anatomy" (topographical), "physiology" (functional), "psyhology" (the soul of a city).

Keywords: "city text", "khronotopical locus", arts pace, idialogical reflection, sity-as-province.